

AZ ELÍTÉLTEK VALLÁSGYAKORLÁSA

RELIGIOUS RIGHTS OF PRISONERS

Pintér Bálint* – Nagy Anita**

Absztrakt

A büntetés feladata nem csupán a joghátrány alkalmazása, hanem az is, hogy csökkentse a visszaesés esélyét és az elítélt jogkövető személlyé váljon. A reintegráció így nem külön cél a büntetés mellett, hanem a büntetés része, ez hosszútávon szolgálja a társadalom védelmét, a jogrend helyreállítását azzal, hogy a büntetés végrehajtása során a jogállami garanciák érvényesítésével, hatékony eszközökkel és fejlesztő programokkal támogatja a visszailleszkedés feltételeit. Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy az elítéltek számára a büntetés-végrehajtási intézetben van lehetőség a vallásszabadságuk megéléséhez. Ennek megvalósításához számos eszköz, intézmény áll rendelkezésre. Sőt kiemelkedik a lelkész szerepe. Összességében ezek hozzájárulhatnak nemcsak a vallásszabadság, vallásgyakorlás lehetőségének kibontakoztatásához, hanem egy eredményes reintegrációhoz, vagyis hogy az elítélt újra beilleszkedhessen a társadalom közösségébe, teljes értékű ember lehessen, és semmiféle megbélyegzést ne kaphasson a múltjával kapcsolatban.

Kulcsszavak: reintegráció, börtönlelkész, reintegrációs intézmények, vallásszabadság, vallási részleg

Abstract

The task of punishment is not only to impose legal disadvantage, but also to reduce the chance of recidivism and to make the convicted person a law-abiding person. Reintegration, therefore is not a separate goal in addition to punishment, but is intrinsic part of punishment, it serves the long-term protection of society, by restoring the rule of law, and by supporting the condition for reintegration during the execution of punishment by enforcing the guarantees of the rule of law, with effective tool and rehabilitation programs. This study aims to demonstrate that persons convicted and serving their sentence in a penal institution retain the opportunity to exercise and experience their freedom of religion. The realisation of this right is supported by a range of instruments and institutional arrangements; among these, the role of the prison chaplain is of particular and outstanding significance. Overall, these mechanisms may contribute not only to the realization of freedom of religion and the opportunity to practice one's faith, but also to successful reintegration—namely, enabling the convicted person to re-enter and participate in the social community as a full member of society, and to be free from any stigma or undue labelling on account of their past.

Keywords: reintegration, prison chaplain, reintegration institutions, freedom of religion, religious department

* Pintér Bálint, teológus és joghallgató, Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar

** Prof. Dr. Nagy Anita, PhD, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető - Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási jogi Tanszék

1. Bevezetés

A büntetésnek a jogállami keretek között kell hatékonynak lennie, mert egyszerre kell kifejeznie a társadalom normáinak érvényét, választ adnia a bűncselekmény által okozott igazságtalanságra és hozzájárulnia a társadalom védelméhez. A büntetési rendszerben a büntetéssel szemben három elvárás fogalmazható meg. E három elvárás, hogy a büntetésnek meg kell felelni a törvénynek, elégtételt kell szolgálnia a sértett számára, ami képes visszaadni a megbecsülését, jó hírnevét. Harmadrészt a büntetés az elítéltre nézve nem merülhet ki abban, hogy ideiglenesen kivonjuk a társadalomból, a jogállami felfogás szerint a szabadságelvonás önmagában súlyos beavatkozás, ezért csak szükséges és arányos mértékben alkalmazható.¹

E hármas elvárásból következik, hogy az igazságos büntetés nemcsak arányos, hanem egyéniesített is. A büntetés-végrehajtás így nem egyszerűen az ítélet mechanikus végrehajtása, a jogerős ítéletben szerepelő büntetés, és a ténylegesen végrehajtott büntetés között lehetnek különbségek, változások.² Mivel a büntetés-végrehajtásnak reagálnia kell az elítélt magatartására, fejlődésére, egyéni szükségleteire. Ha a büntetés teljesen merev és kizárólag a biztonságos őrzés szerint szerveződik, akkor az könnyen aláássa a büntetés célját. A hosszú idejű izoláció passzivitást, önrombolást és kilátástalanságot eredményezhet, sőt a bv. intézetekben eltöltött hosszabb idő, akár még nagyobb visszaesési kockázatot is magában hordozhat. Ennek következtében kiemelt hangsúlyt kell fordítani a reintegrációs folyamatokra. A reintegrációnak a büntetés végrehajtásának kezdetétől el kell indulnia.³

A büntetés feladata nem csupán a joghátrány alkalmazása, hanem a visszaesés esélyének csökkentése is, összhangban a 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. tv.) 1. §-ával, amely a büntetés-végrehajtás alapvető céljait határozza meg. A szabadságvesztés büntetés célja a jogkövető magatartás elősegítése és a társadalom védelme, amelyet a Bv. tv. 83. § (1) bekezdése nevesít. A reintegráció, így nem külön cél a büntetés mellett, hanem a büntetés része, ez hosszútávon szolgálja a társadalom védelmét, a jogrend helyreállítását azzal, hogy a büntetés végrehajtása során a jogállami garanciák érvényesítésével, hatékony eszközökkel és fejlesztő programokkal támogatja a visszailleszkedés feltételeit.

A visszaesés kérdése a büntető igazságszolgáltatás egyik központi problémája, különösen a reintegrációs törekvések szempontjából. A magyarországi statisztikai adatok, bár korlátozottan állnak rendelkezésre, lehetőséget adnak arra, hogy egy helyzetképet adjanak a visszaesés szerkezeti jellegéről, valamint a büntetés-végrehajtási rendszer ezzel összefüggő kihívásairól.

¹ VÓKÓ György: *A büntetési teóriák racionalitásai*, Büntetőjogi Szemle, 2012/1. sz., 42-43.

² VÓKÓ: i.m. 46.

³ VÓKÓ: i.m. 41.

3.8.2. Elkövetések Perpetration incidents

Megnevezés Denomination	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Gyermekkorú (14 év alatti) által <i>By child perpetrators (under 14 years of age)</i>	1 826	1 734	1 763	2 352	2 523	4 350
Fiatalkorú (14–17 éves) által <i>By juvenile perpetrators (aged 14–17 years)</i>	7 863	8 064	7 666	7 942	8 836	8 844
Fiatal felnőtt (18–24 éves) által <i>By young adult perpetrators (aged 18–24 years)</i>	24 497	23 989	26 078	27 098	26 603	30 517
Felnőttkorú (24 év feletti) által <i>By adult perpetrators (over 24 years of age)</i>	102 475	105 151	111 168	106 572	115 181	170 433
Összesen^{a)} – Total^{a)}	136 669	138 950	146 688	143 979	153 143	214 144
Ebből: – <i>Of which:</i>						
külföldi – <i>foreigners</i>	4 507	8 081	5 346	6 830	8 014	7 149
A visszaesés típusa szerint^{a)} – <i>By type of recidivism^{a)}</i>						
Büntetlen előéletű <i>Perpetrators with a clean criminal record</i>	99 644	98 708	105 599	97 669	105 006	163 255
Nem visszaeső – <i>Not recidivist</i>	25 702	28 108	28 420	33 816	36 422	36 994
Visszaeső – <i>Recidivist</i>	3 486	2 946	3 235	2 976	2 515	3 006
Különös visszaeső – <i>Habitual recidivist</i>	3 770	3 952	4 381	3 996	4 596	5 839
Többszörös visszaeső – <i>Repeat offender</i>	4 000	5 111	4 895	5 377	4 508	4 946
Erőszakos többszörös visszaeső <i>Repeat offender with a history of violence</i>	67	125	158	145	96	104
Az alkohol és a kábítószer szerepe a bűncselekmények elkövetőinél^{a)} <i>Alcohol and drug use at perpetration incidents^{a)}</i>						
Alkohol hatása alatt álló <i>Under the influence of alcohol</i>	24 276	24 563	22 132	22 986	21 989	20 031
Kábítószer hatása alatt álló ^{b)} <i>Under the influence of drugs^{b)}</i>	7 125	7 830	8 599	9 410	8 662	8 476
Alkohol és kábítószer hatása alatt álló ^{b)} <i>Under the influence of alcohol and drugs^{b)}</i>	196	234	277	401	378	349

a) Az ismeretlen korúakkal együtt. – *Including persons of unknown age.*

b) Beleértve a kábítószer, a kábító hatású anyag és az új pszichoaktív szerek hatása alatt álló bünelkövetőket is. – *Including punishable offenders under the influence of drugs, narcotic substances and on new psychoactive substances.*

Forrás: Belügyminisztérium, Legfőbb Ügyészség. – *Source: Ministry of Interior, Office of the Prosecutor General.*

1. ábra: Elkövetések a 2019–2024 közötti időszakban, forrás: KSH Magyar Statisztikai Évkönyv 3.8. Igazságszolgáltatás, 3.8.2. Elkövetések, 179. oldal, https://www.ksh.hu/evkonyvek/2024/magyar-statisztikai-evkonyv-2024/pdf/statevk2024_3_8.pdf

A KSH Magyar Statisztikai Évkönyve alapján a 2019–2024 közötti időszakban a bűncselekmények elkövetői között a visszaesők aránya összességében nem mutat drasztikus növekedést, ugyanakkor tartósan jelen van.

Az elkövetők jelentős része nem első alkalommal kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással, ami arra utal, hogy a büntetés önmagában nem képes hatékonyan megszakítani a bűnözői életutakat. A visszaeső csoportok között a különös visszaesők száma az elmúlt években nagymértékben növekedett. „Különös visszaeső az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követ el.”⁴ Ez méginkább megerősíti azt az állítást, hogy a büntetés nem jelent hatékony megoldást ezen elkövetői kör számára. A 2021-es évtől a fogvatartotti létszám folyamatos emelkedése figyelhető meg, amelyet a büntetőpolitika szigorodásával lehet magyarázni.⁵ 2022-re a fogvatartotti létszám elérte a 19 347 főt, ami az elmúlt 33 év legmagasabb értékét jelentette.⁶ Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy 2022-re a büntetés-végrehajtási intézetek telítettsége ismét meghaladta a 100 %-ot. A túlszűfoltóság a reintegráció szempontjából kifejezetten kedvezőtlen környezetet

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 459. § (1) bek. 31. a) pontja.

⁵ NAGY Tamás: Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve 2024, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 9., https://bv.gov.hu/sites/default/files/evkonyv_2024_online_k11_300dpi_0.pdf (letöltve 2026.02.08.)

⁶ Magyar Helsinki Bizottság: Az elmúlt 33 évben nem voltak ennyien börtönben Magyarországon. 2023. március 2. <https://helsinki.hu/az-elmult-33-evben-nem-voltak-ennyien-bortonben-magyarorszagon/> (letöltve: 2026. 02. 08.).

teremt, mivel korlátozhatja az oktatási, foglalkoztatási és terápiás programok elérhetőségét, valamint csökkentheti az egyéni figyelem mértékét. Mindez tovább növelheti a visszaesés kockázatát.

A visszaesők tartós aránya Magyarországon komoly kihívást jelent a büntetés-végrehajtási szervezet és a társadalom egésze számára. A bv. intézetek túlszűfolttsága összefüggésbe hozható a visszaesők számának növekedésével, ugyanakkor ez a probléma jóval összetettebb. A visszaesés tartós jelenléte az igazságszolgáltatás rendszerére fokozott terhet ró, ezzel növeli az állami kiadásokat. A visszaesés csökkentéséhez többek között hatékony megoldást nyújthatnak a reintegrációs programok, amelyek keretében az elítéltek célzott oktatási, munkaerőpiaci integrációt elősegítő, illetve pszichoszociális támogatásban részesülhetnek. Ezek közül álláspontunk szerint az egyik legfontosabb az elítéltek vallásgyakorlása, hiszen minden fejben dől el először, tudomásul veszik-e azt, hogy egy bűncselekmény elkövetése bűn.

A 13/2001. (V. 14.) AB határozat szerint az elítélt nem lehet tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak.⁷

A tanulmányban áttekintjük a vallásszabadságot, mint alapjogot, valamint azt, hogy hogyan tud realizálódni az elítéltek intézeten belüli, egyéni és közösségi élete során. A vizsgálat során különös figyelmet fordítunk a vallásgyakorlás büntetés-végrehajtási környezetben betöltött szerepére, valamint a börtönlelkészek speciális jogállására, és a reintegrációt támogató tevékenységére.

2. A reintegráció intézményi szereplői: KKMI, KEK és a reintegrációs programok

A KKMI, Központi Kivizsgáló és Módszertani intézet. Ennek az intézménynek az agglomerációs szervezeti egységei a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer alapján vizsgálatokat végeznek. Ezek nem mások, mint a reintegrációs programok kiválasztása, az elítéltek kockázatelemzései, valamint egyéb, döntéseket elősegítő vizsgálatok. Ebben már szerepel is a KEK mozaikszó kibontása, vagyis a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer, amely összetett szakmai rendszer, mivel értékeli az elítéltek fogvatartási, visszaesési kockázatait, illetve kezeli azokat.⁸ Azért született az igény egy egységes kockázatelemzési rendszer kialakítására, hiszen így végigkísérik az elítéltet a büntetés megkezdésétől a befejezéséig, megfelelő információkkal ellátva, hogy mennyire valószínűsíthető az elítélt szabadulás utáni jogkövető magatartása. Tulajdonképpen egy prediktív mérőeszköz, amely segít a gyűjtött ismeretek függvényében, azok kiértékelését követően az egyéniesített döntések meghozatalában.⁹

A KEK rendszernek több állomása van. Nagyon fontos az első, ami a befogadás és megismerés. A vármegyei intézetek kivételével a befogadó részlegen kell elhelyezni az elítélteket. Az első benyomás jelentősen meghatározza a büntetés-végrehajtási intézet és a fogvatartott közötti jövőbeli kapcsolat minőségét. Egyfajta nyitány a kölcsönös együttműködés alapjainak a megteremtéséhez, hivatali, személyközi bizalom kiépítéséhez, amely elengedhetetlen a reintegráció folyamatának eredményességéhez. A büntetés-végrehajtási

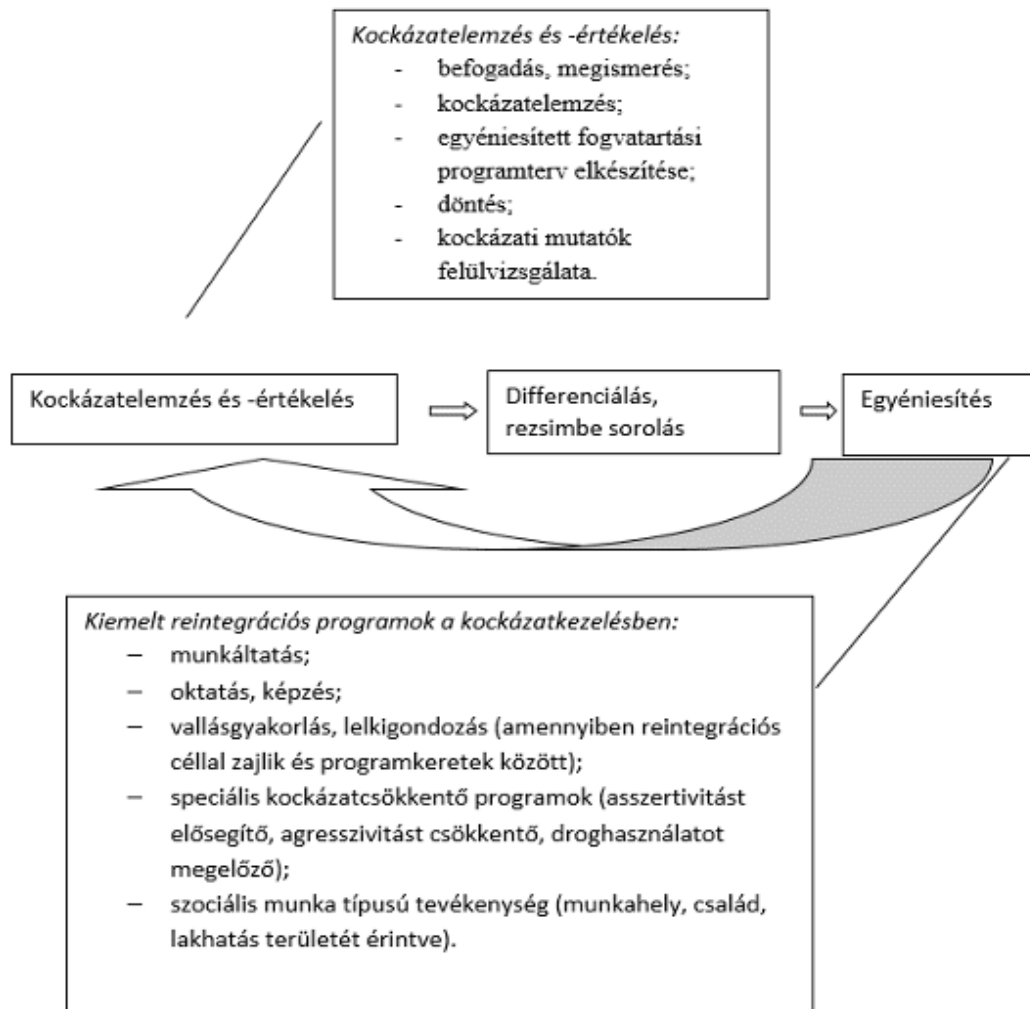
⁷ 13/2001. (V. 14.) AB határozat, Indoklás IV/1.

⁸ 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 82. § (3) bek., 92. § (1) bek.

⁹ FORGÁCS Judit: Javítás-Nevelés-Reintegráció, Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában, Phd értekezés, Miskolc 2021, 182-183.

intézet egyben felkészíti a fogvatartottat a szabadságvesztés letöltésére, megismertetik velük az intézet rendjét és szabályait. A felkészítés egyénileg és csoportosan is történhet.¹⁰

A folyamat összetettségének a szemléltetésére szolgál a következő táblázat:

2. ábra: A kockázatelemzési és kezelési rendszer (KEK) folyamata és elemei. Szerkesztette: Forgács Judit.¹¹

A folyamatábrához viszont elengedhetetlen egy aktualizáló helyesbítés. Már nem létezik rezsimbe sorolás, hanem helyette kreditrendszer van. Amint az elnevezés is mutatja ez krediteken alapul, amelyeket gyűjthet az elítélt. A kreditértéken alapul az előmeneteli rendszer, amelynek lényege, hogy az összegyűjtött kreditek alapján egy kedvezőbb kategóriába kerülhet az elítélt a kezdeti besoroláshoz képest az öt elérhető kategórián belül.¹²

Nemcsak a KKMI és KEK rendszerek segítik elő a reintegráció folyamatát, hanem nagy jelentőséggel bírnak az azt elősegítő reintegrációs tevékenységek és programok is. Ezek célja például a személyiség és szociális készségek fejlesztése vagy a munkaerő-piaci integráció elősegítése.¹³ Melyek ezek a programok pontosan? Az elítélt oktatása, szakmai képzése, munkáltatása, szabadidős vagy közművelődési tevékenység, kapcsolattartás, valamint ezekhez

¹⁰ FORGÁCS: i.m. 184-189.

¹¹ FORGÁCS: i.m. 13. számú ábra, 184.

¹² 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 82.§ (5) bek.

¹³ 2013. évi CCXL törvény 82. § (5) bek.

kapcsolódó jutalmazás és fenyítés.¹⁴ Külön érdekesség, hogy az oktatásban való részvétel 16. év betöltéséig kötelező. A nemzeti köznevelésről szóló törvény szerint ez a 23. életévig meghosszabbítható, azonban a 2013. évi CCXL. törvény alapján a felső korhatár 21 évet jelent.¹⁵

Az intézetben végzett munkavégzés kötelező, azonban nem minősül munkaviszonynak, hanem teljes mértékben az intézet keretei és rendje szerint szabályozott. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem minősül kényszermunkának, illetve az elítéltek számára nem jelenthet stigmatizációt, nem hordozhatja a társadalmi rosszallás jegyeit.¹⁶

A kapcsolattartás megvalósulhat az intézet által biztosított telefonnal, csomag küldésével, fogadásával, látogatók fogadásával és levelezéssel. Az elítéltek jutalmazása pedig tükrözi az együttműködési hajlandóságot. Ezzel szemben a fenyítés célja a biztonság helyreállítása, illetve példa statuálása a többiek számára, hogy visszatartsa őket újabb fegyelemsértés elkövetésétől.¹⁷

Egyértelműen látszik tehát, hogy az elítélteknek nemcsak kötelezettségei, hanem ugyanúgy jogai is vannak. A jogok lehetőségeket hordoznak. Ebből a szempontból nem a joghátrány kerül a középpontba, hanem az, hogy az adott intézeti keretek között az elítélt a legteljesebb módon tudjon fejlődni, ezzel előkészítve és felkészítve a szabadulását követő társadalmi reintegrációra.

Fontos volna elhelyezni ebben a rendszerben a vallásgyakorlást, mint a reintegráció egyik elemét. Erre azért is kellene itt sort keríteni, mert a továbbiakban a szöveg a vallásgyakorlást nem reintegrációs tevékenységként, hanem alapjogként tárgyalja. Ezért a tanulmány ezen pontján lehetne – és szerintem kellene is – kitérni a vallásgyakorlás ezen kettős lehetséges szerepére: egyrészt reintegrációs eszköz, másrészt alapjog.

3. Vallásgyakorlás a büntetés-végrehajtási intézetben

A vallás szabad gyakorlását, megélését, lehetőségének kibontakoztatását fontos elősegíteni és előkészíteni az elítélt eredményes reintegrációja szempontjából. Az alapjog gyakorlásának, megélésének a büntetés-végrehajtási intézet keretei között eltérő lehetőségei és korlátai vannak.

A jogforrások vertikális hierarchiájának logikáját követve rá kell mutatni, hogy már az Alaptörvény kifejti, hogy a gondolat-, lelkiismeret - és vallásszabadsághoz mindenkinek joga van.¹⁸ A 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról is rögzíti, hogy mindenkit megillető alapvető jog. Az Alaptörvényhez képest itt az a többlet, hogy a lelkiismereti vagy vallási meggyőződés megválasztása, elfogadása, megvallása, kinyilvánítása, annak megváltoztatása, illetve gyakorlása miatt senkit sem érhet sem előny, sem hátrány. Vagyis sem pozitív, sem negatív diszkrimináció. Ugyanakkor rögzíteni kell, hogy ezen alapjog sem abszolút érvényű, azaz nem korlátozhatatlan. A jogalkotó a vallásszabadság korlátozása során köteles az Alaptörvényben foglalt garanciális követelményeket – különösen a szükségesség és arányosság elvét – maradéktalanul érvényesíteni, biztosítva ezzel, hogy a korlátozás kizárólag

¹⁴ NAGY Anita: Büntetés-végrehajtási jog európai kitekintéssel, Bíbor kiadó, Miskolc, 2017, 173.

¹⁵ NAGY: i.m. 174-175., 2011. évi CXCV. tv. a nemzeti köznevelésről törvény 45.§ (3) bek.

¹⁶ NAGY: i.m., 176., 177., 179., 1976. évi 8. törvényerejű rendelet, 8. cikk (3) bek., Emberi Jogok Európai Egyezménye 4. cikk (2) bek.

¹⁷ NAGY: i.m.. 187., 188-191.

¹⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011.április 25.), VII. cikk

legitim célból és a lehető legkisebb mértékben történjen.¹⁹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény specifikusan ír a vallásszabadságról, amely abban áll, hogy szűkíti a kört, ugyanis többek között elítéltekre koncentrál. Az elítéltek is szabadon tehetik meg a vallási és lelkiismereti meggyőződés megválasztását, megváltoztatását, gyakorlását. Azonban egy személyes reláció is megjelenik, hiszen a törvény a gondozás kifejezést használja. Ez a gondozás, gondoskodási lehetőség kiterjed egyházi személyre, egyházi jogi személyre, vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjára, vagy vallási egyesület által megbízott más személyre. Az elítélt még könyveket, írásos anyagokat, kegytárgyakat is magánál tarthat, amennyiben azok használata nem ütközik a biztonsági előírásokba, illetve nem veszélyezteti az intézet rendjét és mások testi épségét.²⁰ Továbbá segíti a tájékozódást és a jogi megalapozást a 6/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól, amely szerint a vallás gyakorlása nem lehet eseti, spontán jellegű, hanem a büntetés-végrehajtási intézet házirendje szerint meghatározott helye, ideje és módja legyen összhangban a törvényben meghatározott jogok, kötelezettségek gyakorlásával, abból elvenni, sem azon túlterjeszkedni nem lehetséges. Az elítéltnak kapcsolatkezdményezési joga van, amely az egyházi személyre is kiterjed. A kapcsolat létesítése, fenntartása szigorúan ellenőrzés nélkül valósulhat csak meg. Ez garantálja a személyes, bizalmi viszony jellegének kialakulását. Így kontroll nélkül, szabadon, önként tudnak egymással kapcsolatba lépni. Az IM rendelet felállít egy korlátot is, hiszen az elítélt vallásának gyakorlása semmilyen módon és minőségben nem sértheti a fogvatartás rendjét és biztonságát.²¹

A vallásszabadság tehát sérthetetlen és elidegeníthetetlen, minden ember veleszületett joga, így az állam nem vonhatja el, mert nem alkotott jog, illetve maga az ember sem mondhat le róla.²² Az alapvető jogok érvényesülhetnek egyrészt az egyén és állam, másrészt egyén és más egyének, vagy egyének csoportja közötti viszonylatban. Bármelyiket is nézzük, feltételezi a kölcsönös tiszteletben tartást. Még alapvető, rendezett, normális élethelyzetekben sem akadálymentes ezek megvalósulása, mivel a társadalmi viszonyok kiszámíthatatlanok.²³ Az elítélteknek pedig alapvetően egy sajátos joghelyzetük van, úgynevezett büntetési kényszerjog, hiszen az Alaptörvényben nevesített alapjogokat szemlélve egyesek szünetelnek, mások korlátozottan vannak jelen, vagy éppen módosulnak.²⁴ Például szünetel a személyes szabadság, a gyülekezés joga. Korlátozódik a sajtószabadság vagy a véleménynyilvánítás szabadsága. Azonban, azok a jogok, amelyekre nincs hatással a fogvatartás, nem módosulnak, így például az emberi élethez és méltósághoz, a testi, lelki egészséghez való jog, illetve a gondolat-,

¹⁹ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról, 1.§ (1) bek., (2) bek., (3) bek., 3. § (1) bek., Magyarország Alaptörvénye (2011.április 25.), I. cikk (3). bek.

²⁰ 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 126. § (1)-(7) bek., 129. § (1)-(3), Hg. STÜFEN, Frank-STÜFEN, Eva: Seelsorge & Strafvollzug, Heft Nummer 14. 6 Jahrgang, Einblicke in den ungarischen Justizvollzug, Edition Red Wing, Zürich, 2025, 100.

²¹ 16/2014. (XII.19) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól, 110. § (1)-(4) bek.

²² TÓTH Mariann: *Egyes alkotmányos jogok érvényesülése az elítéltek reintegrációjában*, Börtönügyi szemle 2010/29, 23.

²³ PÁZSIT Veronika: *Az emberi jogok védelmének garanciális elemei az új büntetés-végrehajtási kódexben*, Börtönügyi szemle 2015/34, 31.

²⁴ SZILASSY Roland: *A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai II., A 2023. évi kiterjesztett kutatás tapasztalatai*, Börtönügyi Szemle 2023/2, 78., <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.4>

lelkiismeret - és vallásszabadság.²⁵ Ezen alapjogok érvényesülése a büntetés-végrehajtás során is alkotmányos követelmény, hiszen a vallásszabadság az Alaptörvény VII. cikke által védett alapjog. Az alkotmányozói szándék szerint – az Alaptörvény indokolása alapján – a szabályozás célja az emberi méltóság és a személyiség autonómiájának tiszteletben tartása a hitélet területén is. Ezen alkotmányos garanciák tartalmi kitöltését és korlátainak kijelölését az Alkotmánybíróság folyamatosan végzett gyakorlata teszi teljessé. A vallásszabadság abszolút jellegét és sérthetetlenségét az Alkotmánybíróság többek között a 64/1992. (XII. 17.) AB határozatban is megerősítette, kiemelve: A teljes, feltétel nélküli szabadságot a következő AB-határozatban lévő gondolat is alátámasztja: „Az állam nem kényszeríthet senkit olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével [...]”.²⁶

Amit még mindenképp tisztázni kell, hogy mi a különbség a vallásszabadság és a lelkiismeret szabadsága között. Tény, hogy a fogalmak összefüggnek egymással, mégsem azonosak. A lelkiismeret nem azért szabad, mert az embernek, mint szuverén alanynak lehetősége van arra, hogy az eszmei áramlatok között szabadon döntsön, hanem, mert az emberi életnek ez a területe Istennek van fenntartva, ezért ezt az ember nem korlátozhatja. Ha pedig vallásszabadságra gondolunk, akkor nagyon nehéz annak tartalmának meghatározása, mivel az vallásonként eltérő, változó. A 4/1992. (II.12.) AB határozat megerősíti a vallásszabadságnak azt az elemét, hogy azzal bárki élhessen meggyőződése szerint.²⁷

Összességében megállapítható, hogy fontos a vallásszabadság a büntetés-végrehajtási intézetben, azonban önmagában ez nem garantál semmilyen felmentést az intézet belső rendjének megtartása alól. Ebből következően a vallásszabadság érvényesülése a büntetés-végrehajtás sajátos környezetében korlátozott: a jog gyakorlása nem lehet független az intézet biztonsági és rendészeti szabályaitól. Ebben a sajátos helyzetben van lehetőségük az elítélteknek a vallásszabadság megélésére. A vallás sokkal több, mint kötelező magatartási szabályok előírása. Erőteljes, meghatározó szerepet tölt be az ember személyiségének kialakulásában, formálásában. Az elítélt egy olyan értékstruktúrával találkozhat, amelyet valamilyen oknál fogva korábban egyáltalán nem ismert, vagy ismert, csak nem helyesen.²⁸

Az elítélt a saját helyzetét kilátástalannak látja, amely – ahogyan azt Tóth Mariann is kiemeli – önmagában is fokozott fogékonyságot eredményezhet a vallási tanítások iránt.²⁹ Mindennek az alapja a beismerés. Az elítéltnak folyamatosan egyre tisztábban kell látnia a saját állapotát, hogy miért van bv. intézetben, mit követett el pontosan, annak milyen következményei lettek, és az általa elkövetett bűncselekmény során mennyire realizálódott a társadalomra való veszélyesség.³⁰

Az egyházak a büntetés-végrehajtásban végzett lelkigondozói tevékenységük révén aktív résztvevőivé váltak a reintegrációs folyamatoknak, hiszen a vallási közösségek társadalmi hálójá a szabadulás után is segítséget nyújthat a társadalomba való visszavezetésben. Azonban a büntetés-végrehajtás oldaláról nézve felmerül egy sajátos paradoxon: miközben az intézményi cél a fogvatartottak kontrollálása és elszigetelése, a reintegráció sikere éppen az egyházak által

²⁵ TIHANYI Miklós: Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben, Dialóg Kampus Kiadó, Budapest, 2019, 116., https://doi.org/10.36250/00723_00

²⁶ TIHANYI: i.m. 13., 64/1992. (XII. 17.) AB határozat.

²⁷ 4/1993. (II.12.) AB határozat.

²⁸ ANTALÓCZY Péter: A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában, Börtönügyi Szemle 2014/33., 27.

²⁹ TÓTH Mariann: Egyes alkotmányos jogok érvényesülése az elítéltek reintegrációja szempontjából, Börtönügyi Szemle, 2010/29, 27.

³⁰ DI BLASIO Barbara: A megtérés útjai-felnőtt katekézis női fogvatartottak körében, Belügyi Szemle, 2022/4, 10., <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.1>

nyújtott társadalmi integrációval és bizalomépítéssel valósítható meg.³¹ Az elzárás, a világtól való szeparáció a társadalom védelmét szolgálja, a visszavezetést pedig többek között a vallásszabadság gyakorlásának biztosítása is szolgálja. A büntetés-végrehajtási lelkigondozás tulajdonképpen kettős célkitűzésű. Teológiaiilag az elítélt szívének a megnyerése, hitre jutása. Végrehajtási értelemben pedig a visszaesések csökkentése, az elítéltek kezelhetőségének elősegítése. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy az intézetnek nem az elsődleges célja a hitre való nevelés, de tétlen sem maradhat. Eklatáns példa ez az állam és az egyház együttműködésére. Az Alaptörvény VII. cikke szerint az egyház és állam alapvetően különváltan működnek. Nincs előírva az együttműködés kötelezettsége, de hangsúlyozza a VII. cikk, hogy az egyház együttműködhet az állammal, de csakis akkor, ha közösségi célokat szándékoznak közösen megvalósítani. Az Országgyűlés dönt a vallási közösség kérelme alapján, az együttműködés feltételeit pedig sarkalatos törvény határozza meg.³² Jelen esetben az egyház és az állam, vagyis az intézet közös célkitűzése az elítéltek reintegrációjának minél hatékonyabb módon való kísérése.

Bár a törvény ilyen csoportokat nem nevesít, indokoltnak tartjuk megkülönböztetni a vallásgyakorlás egyéni és közösségi megélésének dimenzióit. Az egyéni megéléshez soroljuk az elítélt lehetőségét, hogy magánál tarthat könyveket, tárgyakat, kegytárgyakat, továbbá az egyházi személy általi lelkigondozást és a magánimát. A közösségi aspektushoz pedig az istentiszteletet, szentmisét említjük meg. Mindezeket túl egy vegyes kategóriát képez az imádság.

A fogvatartott – bizonyos jogszabályi korlátozásokkal – magánál tarthat könyveket, kegytárgyakat, írásos anyagokat. Viszont feltétel, hogy ezek elengedhetetlenek, szükségesek legyenek a vallásgyakorláshoz, tehát például segítik a ráhangolódást, elmélyülést. Természetesen előzetesen mindent meg- és átvizsgálunk. Például egy keresztnél gondosan átnézik, van-e sérülést okozó jellege.³³ A kegytárgyknál pedig azt, hogy szükségesnek minősül-e egyáltalán a vallásgyakorlás szempontjából. Még egyházi személy állásfoglalása is kérhető.³⁴

Mint fentebb említettük, az imádság vegyes besorolású, hiszen nemcsak közösségi összejöveteleket értünk alatta, hanem az elítélt magánimáit is. Az istentisztelet, szentmise megszervezése kétségtelenül többletfeladatot ró az intézetre, hiszen kötelezettsége az azon való részvétel biztosítása.³⁵ Ez pedig nem akárhol valósulhat meg. Nem folyosón vagy tágasabb cellában, hanem egy erre a célra kialakított kápolnában. Reintegráció szempontjából ez kiemelkedő jelentőségű, hiszen teret ad a börtönlelkész szolgálatának, közös imádságnak és vallásos programok lebonyolításának. Sokat jelenthet az elítélteknek, hiszen itt megvalósulhat az interaktív beszélgetés, a lelki elcsendesedés. Egy olyan hely, ahol az intézet megszokottságából kicsit ki tud szakadni, és azt érezheti, hogy jó itt lenni.³⁶

³¹ TIHANYI Miklós: Bűn-Hit-Szabadulás, A vallás szerepe a büntetés végrehajtásban, Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért, 2019. szeptember 30., 6.

³² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), VII. cikk (3)-(5) bek.

³³ PETNEHÁZI Zsigmond: *A hitélet szabályai a fogvatartottak vallás gyakorlásáról*, Börtönügyi Szemle 1996/15, 66.

³⁴ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 126. § (3) bek.

³⁵ PETNEHÁZI: i.m. 64., 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 126. § (4) bek.

³⁶ VÁRI Krisztina Ágnes: *Az intézeti vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs folyamatokban*, Börtönügyi Szemle 2018/37, 98., Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság, *Vallásszabadság és lelkigondozás a börtönben-alapelvek*, Börtönügyi Szemle, 2011/30, 103.

A szentmisék, istentiszteletek során a keresztény hit a bűnbánatra akar elvezetni, ez azt jelenti, hogy a hit segít a bűn, vagyis az elkövetett bűncselekmény miatti fájdalmat megélni. Gyökeres életváltozás pedig nincs bűnbánat nélkül.³⁷ A szentmisék során igehirdetés történik, amely során egy pap vagy teológiát végzett, megbízott személy részeket, részleteket olvas fel a Szentírásból. Ehhez gondolatokat fűz, ezt követően esetleg a fogvatartottak is bekapcsolódhatnak.

Speciális helyzetnek számít például az intézetben belüli házasság. Fogvatartás ideje alatt sem rendkívüli vagy szokatlan. A keresztelezés az intézetben belül ritkább, de lehetséges szertartás. Elvégzésére akkor kerülhet sor, ha az elítelt kéri, és a lelkipásztor az előkészítő beszélgetések után a hitbeli felkészültséget megfelelőnek ítéli meg. A folyamat során a lelkipásztor a fogvatartott vallási ismereteire és szóbeli nyilatkozatára támaszkodik, ugyanakkor az adminisztrációs rendnek megfelelően törekszik a korábbi keresztelezési adatok beszerzésére is, mivel a fogvatartott szubjektív vallási élménye és a nyilvántartott adatok között esetenként eltérés mutatkozhat.³⁸

Az elítélteknek az intézetben, büntetésük idejének letöltése során tehát kínálkozik lehetőség a vallásszabadság, mint alapjog gyakorlására. Elkezdődhet valami új az életükben, másképp láthatják önmagukat, saját helyüket a világban. Valószínűbb így, hogy lesz reményük, céljuk, ami megalapozhatja a társadalmi közösségbe való újra beilleszkedést, a lelki egészség kialakítását, fenntartását. Lelkileg egészséges embernek lenni pedig annyit jelent, hogy jó kapcsolatban vagyunk önmagunkkal, személyi és természeti környezetünkkel.³⁹

Eötvös József már 1838-ban hangsúlyozta egyik művében, hogy a hit képes igazán és örökre jobbítani, amely vigasztalással közelít. Részben oktatja az intézetben lévőket, kiszabadulásukat követően pedig gondoskodik a jólétükről.⁴⁰

4. A (börtön)lelkész tevékenysége, jogállása, szerepe a reintegrációban

A tanulmányban a felekezeti különbségektől eltekintve egységesen a lelkész [vagy: lelkipásztor] megnevezést használjuk, amely lefedi a különböző egyházakban használt elnevezéseket. Milyen szerepben van egyáltalán a lelkész a reintegráció folyamatában? Mentálhigiénés, lelkigondozó vagy pszichoterápiás funkcióban? A fogalmi különbségek részletes bemutatása nélkül, a büntetés-végrehajtási lelkészi munka a legközelebb a lelkigondozói minőség áll. Tágabb értelemben mindenki lelkigondozónak tekinthető, aki az egész emberrel foglalkozik. Szűkebb nézőpontból pedig azt a személyt tekintjük, aki az egyház megbízásából, az adott felekezet keretein belül végzi ezt a tevékenységet. Háttérét a pasztorálszichológia adja, amely a teológia és pszichológia határmezsgyéjén helyezkedik el. A lelkigondozó elsődleges feladata a bajba jutott ember problémáinak felismerése, megismerése, meghallgatás, odafigyelés, döntéseinek támogatása és a belső erőforrások kiaknázása. Ebben a segítői formában különleges, hogy az általános párbeszédre jellemző kétszemélyes kapcsolat kibővül háromszemélyessé, hiszen maguk közé engedik Istent, akiben

³⁷ TÖMÖ János: *Vallási alapon szerveződő részleg a szombathelyi országos büntetés végrehajtási intézetben*, Börtönügyi Szemle, 2016/35, 104.

³⁸ PETNEHÁZI: i.m. 66.; HAJDÚ Miklós: *A börtönpasztoráció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*, Börtönügyi Szemle írásából 2006., 35.

³⁹ NÉMETH Dávid: *Gyökössy Endre pasztorálszichológiája*, NemethDavid_gyokossyendrepasztoralszichologiaja.pdf, (letöltve: 2025.11.10.)

⁴⁰ A szegedi nemzetközi börtönpasztorációs konferencián, 1999. április 10-én elhangzott előadás szerkesztett és bővített változata: EÖTVÖS József: *Ora et labora, A börtönpasztoráció és a büntetés-végrehajtási jog egyes kérdései*, Börtönügyi Szemle 1999/18, 11.

a viszonyuk gyökerezik, és akihez érkezik. A lelkész szerepe összetett, amelyben legnagyobb és legtisztább részben a lelkigondozás jelenik meg.⁴¹ Ez a szerep nem egyszerű foglalkozás, szakma, mesterség, hanem egy hivatás, hiszen a teljes személy vesz részt a folyamatban, ezért speciális küldetéstudattal jár, amely háttérében az Istenbe vetett hit áll, az embertársak elkötelezett szolgálata. Prof. Dr. Bagdy Emőke szakpszichológus és pszichoterapeuta találó kifejezése erre: „hivatásszemélyiség”. Egy hosszú fejlődési folyamat következménye, amely során a hivatásra megéri az adott személyiség.⁴²

A másik kérdés, hogy a börtönlelkész szolgálata jogi szempontból állami vagy egyházi-e. Álláspontunk szerint tulajdonképpen mindkettő. A kettős jogállás igazolható a 8/2017. (VI.13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről, illetve a 2015 évi XLL. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról alapján. Az IM rendelet 1. § (1) bekezdésében ez áll: *“börtönlelkész: az az egyházi személy, illetve az az egyházi vagy felekezeti elöljáró által e feladattal megbízott személy, aki rendszeres jelleggel börtönlelkészi szolgálat körébe tartozó tevékenységet végez.”* Ebből látszik, hogy az egyház által megbízott, kirendelt személy a lelkész, vagyis vitathatatlan az egyházzal való jogviszonya.⁴³ Míg a 2015. évi XLL. törvényben olvasható, hogy a börtönlelkész rendvédelmi igazgatási jogviszonnyal rendelkezik. Abban az esetben, ha kirendelik, visszarendelik vagy munkaköri leírását meghatározzák, módosítják, csakis az egyházi, felekezeti elöljáróval való egyeztetés alapján kerülhet erre sor.⁴⁴

A tevékenysége szolgálat, amelyet a 8/2017. (VI. 13) IM rendelet meg is határoz. Ezek: a mise, az istentisztelet, a bibliaóra tartása és a szent könyvek tanulmányozása. Mindezek az elítélt vallásgyakorlását biztosítják. A szertartások mindig egy adott időpontban vannak, az intézet parancsnokával való előzetes egyeztetés alapján. Természetesen a börtönlelkésztől nem várható el, hogy saját maga szervezze meg a szertartásokat, az elítéltek kíséretét. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka gondoskodik erről, vagyis közöttük szoros együttműködésnek kell lennie.⁴⁵ Nemcsak istentiszteletet említi a rendelet, hanem vallásgyakorlást erősítő különböző vallási foglalkozásokat is. Noha nincs nevesítve, de itt például biblia-imaóra, könyvek tanulmányozásához szorosan kapcsolódó hitoktatásra gondolhatunk. Ezen oktatás során kialakul az elítéltnak egy hittanismereti tudásbázisa, ezáltal kap(hat) erkölcsi útmutatást. A hatékonyak a kiscsoportos foglalkozások, mert azon a fogvatartottak nemcsak jelen vannak, mint egy szentmisén, hanem annak aktív résztvevői.⁴⁶

A személyes beszélgetés a lelki gondozás legközvetlenebb megnyilvánulása. A lelkész jelenléte már üzenet. Nem jogászként, felügyelőként, nem orvosként, hanem Isten szolgájaként van jelen. Fontos a türelmes meghallgatás, az együttérzés, ami nem jelent egyetértést. A beszélgetések során a lelkész feladata arra rámutatni, hogy az ítélethozatallal még nincs elintézve a bűn kérdése. Elsősorban abban segít az elítéltnak, hogy önmagának ne hazudjon. Lassan kell éreztetnie, hogy a féligazság nem igazság, hanem hazugság. Csak akkor tud

⁴¹ KISS Enikő – SZ. MAKÓ Hajnalka: Mentálhigiéné és segítő hivatás, Fejezetek az elmélet és a gyakorlat területeiről, Pannónia könyvek, 171-174., https://dk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/5318/129_46.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (letöltve: 2015.11.20).

⁴² KISS – SZ. MAKÓ: i.m. 174., 175.

⁴³ 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről, 1.§ (1) bek.

⁴⁴ 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról, 328/A. § (1),(2) bek. a) pontja b) pontja

⁴⁵ 8/2017. (VI. 13) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről, 2. § (2) bek. a) pontja, 4.§ (3) bek., 5.§ (1)-(6) bek.

⁴⁶ DI BLASIO Barbara: *A megtérés útjai-felnőtt katekézis női fogvatartottak körében*, Belügyi Szemle 2022/4, 11., 20-22., 56., <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.1>

elindulni egy eredményes folyamat, ha önmaga és a lelkész előtt képes lesz a teljes igazság kimondására.⁴⁷

A börtönpasztoráció jellemzőit Di Blasio Barbara nyomán az alábbiakban, a logikai hangsúlyok átrendezésével az alábbi pontokban foglalhatjuk össze:⁴⁸

- középpontban az emberi méltóság;
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka és az egyházak közötti szoros együttműködés;
- a társadalomba való visszavezetés támogatása;
- visszaesés megakadályozása társadalmilag helyes erkölcsi irányok mutatóival;
- ökumenikus szellemiség.

Láthatóvá vált, hogy a lelkész szerepköre nagyon összetett és olyan határterületen dolgozik, ahol az egyházi és büntetés-végrehajtási logika találkozik, gyakran ütközik, mégis egymást kiegészítve működik.

5. Összegző gondolatok

A vallásszabadság a büntetés-végrehajtás területén nem csupán egy a számos alapjog közül, hanem olyan jog, amely az emberi méltóság lényegi tartalmával áll összefüggésben. Ugyan a vallás gyakorlása a lehető legszűkebb körben, szigorú feltételek mellett korlátozható, tartalmilag nem szabad kiüresíteni, hiszen a vallásgyakorlás lehetősége a fogvatartottak reintegrációjának egyik legfontosabb eszköze, amely az intézeti légkör javításán keresztül a hosszú távú reszocializációt is támogatja.⁴⁹

A vallásgyakorlás, vallásszabadság lehetőségének biztosítása nem privilégium, hanem a jövőbeli jogkövető magatartás előkészítése, az elítélt szabadulását követő társadalomba való újra beilleszkedésének támogatása, tehát reintegrációs eszköz. Közvetlenül hozzájárul a visszaesések megelőzéséhez is, ami állami érdek.

Tanulmányunk összegzéseként megállapítható, hogy a vallásszabadság mint alapjog és a vallásgyakorlás mint reintegrációs eszköz kölcsönös erősítése a börtönpasztoráció hatékonyságának záloga.

⁴⁷ L. MOLNÁR István: *A lélek hangja egy év lelkési szolgálat a Bv-ben*, Börtönügyi Szemle 2000/20, 81-82.

⁴⁸ DI BLASIO Barbara: *Márianosztra öröksége - A Vincés Nővérek börtönpasztorációja*, Börtönügyi Szemle 2023/2, 8.

⁴⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), I. cikk.